

УДК 930.85 (=161.2) (100) «20»

ІВАН БОРКОВСЬКИЙ – ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, СІЧОВИЙ СТІЛЕЦЬ І ПРЕДСТАВНИК ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЇ

ЯРОСЛАВ ЛЕВКУН,

здобувач кафедри історії України

Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича

У статті простежується життєвий і творчий шлях Івана Борковського - відомого в світі археолога українського походження, доктора філософії, ректора Українського Вільного університету в Празі (1938-1945), багатолітнього та активного дослідника Празького граду і Старої Праги.

Розвиваючи науковий доробок та основні віхи громадської діяльності І. Борковського, автор статті розширює інформаційне поле та межі історичної свідомості читачів щодо визначних постатей української еміграції другої хвилі, які творили Україну як державну й культурну спільноту поза її географічними межами і попри всі труднощі й спротив.

Ключові слова: Іван Борковський, національно-державний рух, Чехословаччина, Празький град, "празький тип".

"... щира любов історика до своєї Батьківщини може виявляється тільки у строгій повазі до правди"

Микола Костомаров

Постановка проблеми. Проблемою нашого дослідження сьогодні стають долі учасників визвольних змагань українського народу (1914-1920 рр.), які спочатку зі зброєю в руках, а потім силою філософської думки й здобутками археології формували поряд із письменниками, діячами науки й культури, що емігрували до Чехословаччини, ядро українського національно-державницького руху, який паунав у першій чверті ХХ століття.

Іван Борковський - українець, уродженець Покутського села Чортовець (нині Городенківського району Івано-Франківської області).

У метричній книзі (1873-1899 рр.) села Чортовець, що недавно була передана відділом реєстрації актів цивільного стану Городенківського районного управління юстиції до Івано-Франківського облдержархіву є запис про народження хлопчика, греко-католика, законнонародженого, Івана Борковського 18 вересня 1897 року [25, с. 5]. За іншими даними, дата його народження 8 вересня 1897 року [29, с. 23].

"Ярослав Пастернак, Іван Борковський, Леонід Чикаленко, Олександр Кандиба, Вадим Щербаківський - феномен Празької школи української археології" [13, с. 638]. Саме про них так високо сказала доктор історичних наук, професор, колишній директор Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаніка Лариса Крушельницька.

Післявоєнна столиця Чехословаччини Прага була важливим центром української еміграції. Тут були зосереджені українські навчальні заклади - Український Вільний університет (перенесений із Відня (Австрія) 1921 р.), Український високий педагогічний інститут ім. Драгоманова (з 1923 р.), Українська студія пластичного мистецтва (заснована 1922 р.), Український інститут громадознавства, Українське історико-філологічне товариство (з 1923 р.), Музей визвольної боротьби України (заснований 1925 р.), Українська гімназія в Чехословаччині (1925-1945 рр.). У 1922 році створено Українську господарську академію в Подєбрадах.

У цих школах навчались емігранти з України, а згодом приїздили студенти з Галичини та Закарпаття.

Українські академічні установи та студенти користувалися фінансовою допомогою чехословацького уряду до початку 1930-х років. До 1945 року Республіка залишалася найактивнішим осередком української еміграції.

На початок 1920 року кількість українських емігрантів у Чехословаччині доходила до двадцяти тисяч [14, с. 33].

Прага, за висловом Олександра Олеся, була "колискою української свободи, політичним, науковим та культурним осередком української духовності" [15, с. 57].

Академік Михайло Грушевський 7 травня 1923 року в листі до поета Олександра Олеся писав: "...Доходять відомості про... Прагу, як там люде віддаються наукам ... не журячись нічим" [12, с. 248]. Пер-

№ 8 (99) листопад 2009 р.

ший президент Чехословаччини Томаш Масарик й уряд Едуарда Бенеша з прихильністю ставились до українців - січових стрільців, воїнів Української Галицької Армії, надавали фінансово можливість навчатись синам України в школах міст Праги, Брно, Пшибраму. Сприятливі умови Праги зібрали в 1920-1930-ті роки осереддя української нації - її елітарну інтелектуальну частину, що зворушила суспільно - мистецький рух у всій Європі та й поза її межами [21, с. 4].

Прага вела перед в українській науковій, літературно-культурній, видавничій справі. Мала великий вплив на розвиток українських ініціатив, що брались до уваги в Києві, Варшаві. Томаш Масарик правдиво говорив, що українці знайшли у Празі "...добре сусідство братнього народу" [11, с. 66].

Ярослав Пастернак (1892-1969), Іван Борковський (1897-1976) потрапили на територію Чехословаччини в серпні 1920 року, пробившись через Карпати з групою генерала-четаря Кравса (1871-1948).

П'ять тисяч галичан із дозволу властей Чехословаччини зберегли військову організацію, утворили бригаду в складі трьох куренів, яку очолював генерал В. Курманович.

Табір у Ліберці прийняв у серпні 1920 року групу вояків генерала Кравса. Прибули сюди ешелони військовополонених галичан із Італії. У цьому таборі перебував й уродженець села Топорівці (Городенківський район Івано-Франківська область) полковник УГА Гнат Стефанів (1896-1948), якого із червня призначено комендантом усіх робочих сотень на Підкарпатській Україні і Словаччині. А всього в чехословацьких таборах перебувало близько 15 тисяч галицьких стрільців і старшин [18, с. 183]. Військові частини безпосередньо підпорядковувались уряду ЗУНР, що знаходився у Відні (Австрія) через спеціального посла в Празі С. Смаль-Стоцького. На утримання галичан уряд Масарика витрачав до 100 мільйонів крон на рік.

Протягом 1921-1922 рр. сюди прибули понад 80 тисяч військовополонених, біженців, військових емігрантів із Польщі [19, с. 186].

У червні 1921 року всіх галичан із Ліберців переведено до табору Юзефів, де умови життя були значно гірші. Командиром табору призначено А. Вольфа. Про життя стрільців свідчить щоденник, який систематично публікувався в заснованому Осипом Демчуком щомісячному журналі "Український скиталець".

В автобіографії (родословній) сам І. Борковський пише, що перебував в українському таборі в Йозефові в третій бригаді [30, с. 26]. Спогади про фронтові будні старшини третьої бригади, командира сотні І. Борковського знаходимо в єдиній україномовній статті, що вдалося роздобути в архівах Праги "Удар на Чортків", яку четар УГА опублікував як дійсний член (з 1938 р.) Львівського наукового товариства імені Т. Шевченка в журналі "Літопис Червоної калини", число 7-8 (липень-серпень) 1938 рік [1, с. 5-10].

І. Борковський пише, що після подій, які мали місце на Великдень 1919 року під Львовом, а потім 15 травня того ж року, коли почався загальний наступ польської армії та розгром українського фронту, битва під Чортковом є "апотеозом сили українського народу", його життєздатності, його здібності до виконання вчинку в критичній хвилині [2, с. 5].

Бо й удар на Чортків заслуговує на те, щоби стати народною легендою.

По довгих тижнях відступу з-під Львова та військових невдач, а що гірше, деморалізації військових частин, масового дезиртирства надходить зміна, а те, що погрожувало катастрофою, є зародком побіди. Стрільці та поодинокі частини відступаючої УГА нагло дістають охоту воювати, стають та не відступають. Бо й не було куди, лишилося "три морги України" [3, с. 5].

Як четар УГА, учасник боїв з поляками на Сихівському відтинку фронту під Львовом Борковський характеризує поразку українців, які без того залишили села і міста противникові [4, с. 5], як прорахунок Начальної Команди УГА, яка "не подбала, щоби на Сході побудувати запасні окопи, лінії, щоби мати точку опору для оборони в разі неповоджень під Львовом" [5, с. 5].

"Удар на Чортків" є автобіографічною статтею автора, яка характеризує його як фронтового старшину третьої бригади, коменданта сьомої сотні другого станиславівського куреня. У сотні було лише 35 стрільців (для порівняння під Львовом було 160 [6].

Іван Борковський пише про побратимів із Павелча (Попадинець, Тачинський), Ямниці, Чернієва, Драгомирчан, Богородчанщини, хорунжого Нанюка, підхорунжого Берестянського, бунчужного Жамика; зазначає, що Станиславівські курені було переформовано на другий день по здобутті Чорткова в шостий полк піхоти і ця назва збереглася до початку 1920 року. Згадує хорунжого Нанюка й тих 40 стрільців та підстаршин, які покляли свої голови в рукопашному бою під Костеневом і Білкою.

Згадує й тих живих учасників із сьомої сотні другого Станиславівського куреня, тих добрих українських патріотів-селян, які гордо й високо несли до останніх своїх сил у голоді й холоді український національний прапор [7, с. 10].

У наш час, відзначаючи 90-річний ювілей утворення ЗУНР і вчитуючись у патріотичні, сповнені великого національного духу слова Івана Борковського, який прославив Україну, вмюючи упевнено йти до заповітної мети, досліджуємо підґрунтя, на якому виростили такі патріоти України. Це, перш за все, Січове Стрільцтво.

Ще юним, за спогадами Зої Гаюк, племінниці Івана Борковського, громадянки США, вуйцю, за словами сестри Ярослави, матері пані Зої, вступив до лав Січових Стрільців. Родина Борковських була великою й патріотичною. В Івана і Мотрини Борковських було дев'ять дітей. Іван мав ще молодшого брата, Володимира і сім сестер. Три з них із початком "радянської" краю змушені були виїхати до США. Сестра Анна була членом "Рідної школи" [26, с. 208] та ОУН [27, с. 166], Ярослава - членом "Союзу українців" [28, с. 162].

Батько Борковського працював на австрійській, а потім польській залізниці. У рідному селі був регентом церковного хору. Брат Володимир у 14 років пішов на фронт, приписавши собі декілька років. Мабуть, загинув, бо доля й досі невідома.

А прикладом йому служив старший брат, який після розпаду Австро-Угорської імперії вступив добровольцем до УГА, був комендантом міської варті міста Станіслава в часи ЗУНР. Іван Борковський у складі австрійського піхотного полку був направле-

ний на Італійський фронт. Згодом переведений на Східний. За мужність і воїнську доблесть нагороджений двома медалями. У молодому віці в Станіславі загинули дві сестри, наймолодша Оксана виїхала до Канади. У Чикаго (США) нині у віці 103-роки проживає шоста за порядком дитина Борковських Софія. У розмові телефоном з автором ця надзвичайного інтелекту жінка широко цікавилася Україною, Прикарпаттям. До 17 вересня 1939 року вона була вона законницею в Станіславівському монастирі. Коли комуністи монастир закрили, монахинь розігнали, стала світською людиною.

У Канаді проживає дочка Лінда й онучка Борковського. На жаль, розшукати їх поки що не вдалося.

За словами Зої Гаюк, рід Борковських - це старовинний козацький рід, що бере свій початок у далекому XVII ст. [31, с. 6]. Був у роду і Василь Борковський, який у 1687 році балотувався на Гетьмана. Помер він у 1704 році. Синів полковника доля розкидала по всьому світу. Їх, зокрема, було запрошено на службу до польського короля, оскільки мали неабиякий хист і вміння. Вони добре провадили військове діло, за що польський король надав їм графські титули, через що й стали вони іменуватись Дуніни-Борковські. Рід Борковського залишився тут, у Галичині, отож і наступні покоління цієї гілки Борковських трудилися для блага української землі.

Козацький дух, хліборобська мудрість і стрілецький порив Івана та Володимира Борковських зуміли зробити з них мужніх, відданих Україні синів, які зі зброєю в руках з українським народом стали на захист Вітчизни, узяли участь у рішучому бою за волю й долю України. І підтвердили це - молодший Володимир своєю кров'ю і найдорожчим, що у людини є - життям, а молодший Іван - участю в боях, присягою: "Я, Іван Борковський (Володимир Борковський), Український Січовий стрілець, присягаю українським князям, гетьманам, Запорозькій Січі, могилам і всій Україні, що вірно служитиму рідному краю, боронитиму його перед ворогом, воюватиму за честь Української зброї, до останньої краплини крові. Так мені, Господи Боже й Архангеле Михаїле, допоможіть. Амінь" [20, с. 55].

Велич людини і пам'ять про неї визначається її дітьми. Натхненні ідеєю української державності, сумлінно й жертвовно виконуючи свій обов'язок, брати Борковські здобули найвищу вдячність і пам'ять нащадків.

"Нині, - зазначав І. Борковський, можна все одверто писати, бо славні подвиги Української Армії належать вже до історії, а для точного пізнання історії, яка не сміє спочивати на здогадах, треба очевидцям та учасникам ходу списати все, що знають, навіть те, що їм видається маловажним. Будучі історики українських визвольних змагань будуть могли лише з точного матеріалу дати повний і вичерпуючий образ героїчної епохи українського народу... Знаю лише, що я робив, що діялося в сьомій сотні другого Станіславівського куреня, що робили в моїй команді підчинені стрільці, підстаршини і старшини, та знаю положення, в якому я разом з підчиною мені сотнею находився. Згадую... геройські подвиги старшин, підстаршин, стрільців, які в дальших наступках поклали своє життя і кров'ю скропили нашу молоду волю зі свідомістю в серці, що віддають своє життя для щастя будучих генерацій. Згадую славне минуле, якого ми були учасниками" [18, с. 10].

Перебуваючи в Празі та досліджуючи наукову й громадсько-політичну спадщину Івана Борковського в бібліотеці інституту Археології (ЧАН) нам удалося віднайти статтю Яна Філіпа "Іван Борковський" в часописі "Археологічні Обрії" (ARCHEOLOGICKE ROZHLEDY). Професор Філіп пише: "Ми зустрілися після першої світової війни на семінарі професора Л. Нідерле у 1922 р. в домі Кауліха та Карловічової площі, де в ті часи проходили деякі семінари філософського факультету. Після прибуття до Праги насамперед закінчив у 1920 р. навчання в гімназії, а потім відвідав два семестри педінституту. Потім він вирішив перейти до Карлового університету й протягом короткого періоду націлювся на вивчення археології. Його подальша доля визначилася лекціями Нідерле, Строцького, Скрасніла [24, с. 429-432], а також із пізнішими своїми колегами (доц. Ярослав Бьогм, Ян Філіп) Іван Борковський захопився археологічною практикою. З квітня 1923 року він працює волонтером у тодішньому Державному археологічному інституті Чеської АН.

Під час навчання в Карловому університеті І. Борковський зосередився головним чином на проблемах раннього неоліту. Студії з археології закінчив 1929 р. Українське походження зумовило тематику перших пошукових досліджень, що полягала у вивченні взаємозв'язків Середньої та Східної Європи в давнину. У докторській дисертації "Східна культурна область і питання культури шнурової кераміки" (1928-1929 рр. філософський факультет Карлового університету в Празі) поставив питання походження неолітичної й культури шнурової кераміки й указав на її східні мотиви та походження.

Свої висновки І. Борковський оприлюднив на першому доісторичному конгресі в Лондоні в 1932 році. Працю опублікував уперше в 1934 році. Можна сказати, що в той час це була перша спроба вирішення складної проблематики з найважливіших стародавніх культур, підкріпленої картографічними матеріалами. Дослідник звернув увагу на східноєвропейські області, зокрема українські, і значною мірою вплинув на інтерпретацію генезису й відносин у загальноєвропейському контексті. Перелік робіт, опублікованих у бібліографії, свідчить про те, що інтерес до проблем шнурової кераміки не вичерпався й у пізніші часи, коли поле наукової діяльності І. Борковського перемістилось в іншу сферу, а саме: до слов'янської епохи та проблем Лівого Градця і Праги.

Борковський спрямовував свої зусилля не тільки на вивчення енеоліту, він публікував матеріал з інших періодів. Особливо відома його більш пізня знахідка кельтської скульптури з Мшецьких Жегровиць. Це унікальна знахідка у всій кельтській Європі. На зміну початкової наукової спеціалізації й перехід до проблем раннього середньовіччя вплинув також і досить складний збіг різних обставин. Сьогодні І. Борковський вважається визнаним авторитетом у галузі слов'янської археології.

У 1925 році археолог розпочинає вивчення історії Чеського Празького граду - першої резиденції чеських князів та королів, центр Чеської держави і від 1918 року резиденція Президента Чехословацької республіки. З 1919 року занедбана резиденція була поступово реконструйована для потреб керівника держави та його уряду. Професор університету Л. Нідерле звернув увагу свого колишнього колеги, а тоді

уже президента, професора Томаша Масарика на значення археології при підході до теренів граду. 4 червня 1925 року був розпочатий науковий проект археологічного дослідження Празького граду.

З 1 квітня 1928 року Іван Борковський стає асистентом та отримує постійну роботу біля доктора, археолога Карела Гуда у відділі археології інституту археології ЧАН. На цій посаді він замінив свого товариша Ярослава Пастернака і продовжив його розпочату справу. Його обов'язками були проведення детального збору та документування окремих археологічних досліджень.

Опрацювання та публікування результатів належало до обов'язків керівника проекту доктора філософії Карела Гуда, завідувача історичного відділу Національного музею. Іван Борковський мав велике щастя працювати з визнаним у Чехії археологом й отримати певний досвід роботи, адже Карел Гуд один із перших зрозумів значення археології для вивчення середньовічної історії Чеської держави.

Ця праця зробила з І. Борковського одного з найвідоміших археологічних працівників і перших дослідників, які вважали археологію та її методи за неподільну частину історичного пізнання.

Разом із К. Гудом І. Борковський став основоположником археології середньовіччя в Чехословаччині. Тим часом, як на Празькому граді Борковський був тільки асистентом керівника дослідницького проекту, за його межами проводив значні відкриття. Першим було відкриття великого поховання (понад 800 осіб) з періоду XI - XVI століття в західній частині валів Празького граду.

На сьогодні це є найбільш досліджене середньовічне поховання в Чехії. З 25 червня 1938 року І. Борковський займає посаду археолога замість Войцеха Будовагораго (родом зі Словаччини) [16, с. 105].

Як археолог Борковський проводить розкопки в храмі Святого Віта Празького граду в червні 1925 року на III подвір'ї; в костелі Святої Марії (1946 р.); Лотеранської площі (1934-1935 рр.); Градчан (1944 р.); на Малостранській площі (1943 р.); поховання на Партоломійській вулиці (1936 р.); Лівого градця (1940, 1947-1954 рр.); площі та собору Святого Іржека (1959-1963 рр.); поховання в Іждарні, у костелі Філіпа і Якуба на Бетлемській площі (1948-1956 рр.); у костелі Яна Прадла на Малостранській площі (1935 р.); у костелі Святого Ваврінца, у підземеллі костелу Святої Анни (1956 р.). З 1954 року І. Борковський - директор відділення середньовічної археології Інституту археології Чеської академії наук. З 1968 до 1975 рр. очолює Чеське археологічне товариство.

Як зазначають колеги І. Борковського по археологічному відділенню Празького Граду Інституту археології ЧАН Ян Фролік (директор) та доктор Яна Марікова, учений тісно співпрацював з українською еміграцією. Ця частина його життя, однак, ще мало відома й досліджена.

Співпраця з Українським вільним університетом відкрила можливість зустрітися із Іваном Горбачевським - людиною світової слави, громадсько-політичним діячем, професором Карлового та Українського Вільного університетів та завідувачем Музею визвольної боротьби України в Празі.

Іван Борковський тісно співпрацював із І. Горбачевським у спілці "Єдність", Українському історико-

філологічному товаристві, Всеукраїнській академії наук, Музеї визвольної боротьби України. Видавав рідною українською мовою деякі публіцистичні праці та власні вірші. Подальшою інституцією, яка впливала на І. Борковського, був інститут Нікодіма Павловича Кондакова, а від 1931 р. - Археологічний інститут Н. П. Кондакова.

Зі всіх названих інституцій найважливішим для молодого археолога був Український Вільний університет. У 1933-1945 рр. він був обраний доцентом, пізніше професором цього університету. Протягом 1939-1940, 1941-1943 рр. був обраний ректором. У 1935 році передав багато фотографій, часописів та рукописів своїх праць у дар Музею визвольної боротьби України в Празі. Цінними для нашої історії були б світліни, які особисто робив І. Борковський на трофейному фотографічному апараті, отриманому в бою під Чортковом [9, с. 8]. Одну із них, де фронтний старшина І. Борковський стоїть поруч із легендарним Нестором Махном, удалося нам віднайти в журналі "Літопис Червоної калини" у Празі [10, с. 2]. Такий знімок є і в архіві археологічного відділення Інституту археології ЧАН у м. Празі [17, с. 12].

Деякі особи українського середовища були ув'язнені в травні 1945 року, після перемоги СРСР у війні з Німеччиною, і депортовані до Москви. Був ув'язнений на три дні й Іван Борковський. А всі українські установи в Чехословаччині як "буржуазно-націоналістичні", "антирадянські" були закриті. А їхні архіви відправлені до Радянського Союзу й суворо засекречені.

Тільки завдячуючи особливим заслугам перед чеським народом та особистому клопотанню другого Президента Чехословаччини Едуарда Бенеша І. Борковський уникнув "радянських тортур та Сибіру". Однак, як археолог, була репресована його перша дружина Флора Бекова. Вона загинула 1943 року в концентраційному таборі. Життя І. Борковського було під загрозою й раніше, у 1940 році. При опрацюванні збірки Йозефа Антоніна Їри його зацікавила збірка керамічних знахідок із північної частини Праги. Також зібравши подальші аналогічні знахідки з Чехії та Моравії та інтерпретувачи це як вияв присутності давніх слов'ян на чеських землях, датувавши знахідки VI століттям, Борковський відкрив "празький тип". Усе це він описав у праці "Давня слов'янська кераміка в центральній Чехії", яку опублікував у 1939 році в "Паматках археологічних".

Весь рукопис повинен був вийти як друга частина університетської публікації із серії "Praehistorica". Однак доба й час цим намірам не сприяла. Усе життя в Чехословаччині було підпорядковано нацистським інституціям. Після демонстрацій у жовтні та листопаді 1939 р. були закриті чеські вищі навчальні заклади й зупинена вся їхня професійна діяльність. Публікація була видана 1940 р. Національним музеєм під назвою "Старослав'янська кераміка в Центральній Європі. Студії до початків Слов'янської культури".

Вказувати на стародавність Слов'янської культури на території, яка щойно стала "Німецьким простором", було небезпечно.

Тема книги уникнула найгіршої цензури, однак привернула увагу німецьких археологів, і видання І. Борковського було знято з продажу. Від найгір-

шого, тобто від депортації та концентраційного табору, урятував австрійський археолог із Відня Карл Вілфонседер, який проголосив, що йдеться про невідому працю, яка не варта того, щоб нею цікавилися німецькі інституції. Така колегіальність (радіше професійна солідарність - прим. ред.) і втручання інших осіб зберегли життя Івану Борковському.

Праця про "празький тип" є найвизначнішим внеском Івана Борковського, і вона визнається всіма, хто цікавиться початком Слов'янської культури.

З 1954 р. І. Борковський - директор відділення середньовічної археології Інституту археології ЧАН. З 1968 до 1975 року - голова Чехословацького археологічного товариства. У 1960 І. Борковський захистив звання доктора наук дисертацією "Празький град у світлі нових досліджень". На сьогодні, на жаль, вона залишається тільки в рукописі. Доктор наук з 1961 року.

Після Другої світової війни І. Борковський продовжує дослідження Празького граду. Відкриття найдавнішого костелу на Празькому граді - костелу Діви Марії було важливим для вивчення давньої чеської історії. Ця будова була розпочата в 882 - 884 рр. і пов'язана з початком Чеської держави. На Празькому граді стояла до кінця XIII ст., потім була знищена, а відомості, де знаходилась, зникли. Пошук костелу розпочався від другої половини XIX ст. і було опрацьовано 10 гіпотез про місце його розташування. Іван Борковський на основі знання археологічних теренів сформулював своє уявлення про локалізацію будівлі в публікації "Про початок Празького граду і про найдавніший костел у Празі" (1949). Це перша публікація в чеській археологічній літературі, у якій археологічні аргументи посприяли історичним висновкам. Свою гіпотезу зміг підтвердити археологічним дослідженням і 1950 р. віднайшов костел Діви Марії.

Від 1930-х років проводив дослідження, окрім Празького граду, також і в Празі. Найбільшою інтенсивністю ця праця набула в 1950-1960-х роках. Результати цих досліджень вели до формування нового погляду на початки Праги. Його висновки, опубліковані 1964 р., викликали скепсис як в істориків, так і в археологів. Так тривало приблизно 20 років, доки вони не були підтверджені подальшими археологічними дослідженнями. Сьогодні гіпотеза І. Борковського є частиною найдавнішої історії Праги.

Якщо зупинитись на родинному житті І. Борковського то відомо, що після Другої світової війни він одружився з Лібушею Янсовою (1904-1996), першою професійною чехословацькою жінкою-археологом. Спільних дітей у них не було.

Помер великий українець 17 березня 1976 року. Похований у другому відділі на Ольшанському кладовищі Праги в гробниці батька другої дружини Вацлава Янсова.

Висновки

Іван Борковський прожив довге й науково багате життя. Його доробок був частково оцінений ще за життя [23], зокрема розрізнення культури "празького типу". Його особисте й професійне життя пов'язане зі всіма крутими поворотами, які чекали Європу в XX ст. Він змушений був виїхати з України, і Чехословаччина стала його другою вітчизною, долею. Залишив у серцях чеського народу хороший слід, який будуть пам'ятати прийдешні покоління чехів,

як один із основоположників модерної чеської середньовічної археології.

Науковий доробок І. Борковського, ученого з європейським ім'ям, становить близько 200 наукових статей, оглядів, рецензій, рефератів, чотирьох монографій. Учений вільно володів і писав праці основними європейськими мовами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борковський І. Удар на Чортків / І. Борковський // Літопис Червоної Калини. - 1938. - № 7-8. - С. 5-10.
2. Там само. - С. 5.
3. Там само. - С. 5.
4. Там само. - С. 5.
5. Там само. - С. 5.
6. Там само. - С. 6.
7. Там само. - С. 10.
8. Там само. - С. 10.
9. Там само. - С. 8.
10. Там само. - 1932. - № 2.
11. Цитата за: Головацький І. 1854-1942: життєписно-бібліографічний нарис / І. Головацький, І. Горбачевський. - Львів, 1995. - С. 66.
12. Листування Михайла Грушевського. Київ - Нью-Йорк - Париж - Торонто - Львів. - Т. 1. - С. 248.
13. Крушельницька Л. Праця українських археологів в еміграції / Л. Крушельницька // Записки НТШ. - Львів, 1998. - Т. 235. - С. 638.
14. Левкун Я. Археолог Іван Борковський: Повернення у славі в Україну / Я. Левкун. - Снятин : Прут Принт, 2007. - С. 33.
15. Там само. - С. 53.
16. Там само. - С. 105.
17. Там само. - С. 12.
18. Литвин М. Р. Історія Галицького Стрілецтва / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. - Львів : Каменяр, 1991. - С. 183.
19. Там само. - С. 186.
20. Нагаєвський І. Історія Української держави XX століття / І. Нагаєвський. - К., 1994. - С. 55.
21. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції 1919-1939 / С. Наріжний. - К. : Видавництво ім. О. Теліги, 1999. - С. 4.
22. Павленко Ю. Сто найвідоміших українців / Ю. Павленко. - К. : Автограф, 2005. - С. 244.
23. Ян Фролік - директор археологічного відділення Празького граду ЧАН м. Прага : радіоспогади 2 травня 2007 р. м. Прага. - (радіозапис в особистому архіві автора).
24. Часопис "Археологічні обрії". - 1967. - Вип. 19. - № 4. - С. 429-432. - (Бібліотека інституту археології Чеської академії наук); Filip I. Ivan Borkovsky / I. Filip // ARCHEOLOGICKE ROZHLEDY. - S. 429-432. - (Ceskoslovenska Akademie VED ROCNIK 4).
25. Державний архів Івано-Франківської області (далі ДАІФО). - Ф. р-631. - оп. 2. - од. зб. 29. - с. 5.; Метрична книга с. Чортовець 1873 - 1899 рр. - С. 5.
26. ДАІФО. - Ф. 6. - оп. 1. - од. зб. 503. - С. 208.
27. ДАІФО. - Ф. 226. - оп. 1. - од. зб. 733. - С. 166.
28. ДАІФО. - Ф. 6. - оп. 1. - од. зб. 131. - С. 162.
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України. - Ф. 3859. - оп. 1. - од. зб. 347; Родословна Борковського - надзвичайного студента філософського факультету Українського вільного університету в Празі : літній семестр 1923-1924 рр. - С. 23.
30. ЦДАВО України. - Ф. 3859. - оп. 1. - од. зб. 341. - С. 26.
31. Американка із Борковських // газета "Край" м. Горденка. - 10. XI. 2007. - С. 6; відеоспогади Зої Гаюк (особистий архів Я. Левкуна).

Y. Levkun

IVAN BORKOVSKUY – PUBLIC–POLITICAL FIGURE, SICHEVIY SHOOTER AND REPRESENTATIVE OF UKRAINIAN ARCHEOLOGICAL SCHOOL IN PRAGUE

In the article the author tries to show Ivan Borkovskuy as a scientist with a world-famous name, a Ukrainian who made a big contribution in the exploration of Prague grad and Old Prague. That's why, he became a lawmaker of the modern Czech archeology and an educator of the new generation of the practical archaeologists in Czechoslovakia.

Key words: Ivan Borkovskuy, national State movement, Czechoslovakia, Prague grad, "prague type".

© Я. Левкун

Надійшла до редакції 18.09.2009

УДК.37.477

ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОСТУДЕНТСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В УСРР У 1920–ті роки

ХРИСТИНА КРАВЧУК,

аспірант Донецького національного технічного університету

У статті розглянуто процес відтворення, діяльності та ліквідації організацій загальноностудентського представництва. Зокрема, увагу сконцентровано на формах, методах та засобах їх діяльності, участі студкомів, факкомів та курскомів в управлінні ВНЗ і розгортанні студентського самоврядування. Проаналізовано причини їх заміни студентськими профспілками.

Ключові слова: організації загальноностудентського представництва, академічні організації, економічні організації, політичні організації, студентські профспілки, організації пролетарського студентства.

Постановка проблеми й огляд джерел, у яких започатковано її вирішення. Реформування системи освіти в незалежній Україні й участь у цьому процесі організацій студентського самоврядування посилюють інтерес дослідників до подій, що відбувались у 1920-ті роки. У той час, в умовах трансформації суспільства відбувалась розбудова радянської системи освіти, де помітну роль відігравали організації загальноностудентського представництва. Вивчення діяльності студентських організацій у 1920-ті роки започатковано у роботах В. Липинського, М. Кузьменка, М. Бистрова, О. Василенко [1]. Проте окремо питання діяльності організацій загальноностудентського представництва ще не розглядалося.

Метою статті є висвітлення процесу самодіяльного відтворення організацій загальноностудентського представництва, політики Комуністичної партії і Наркомосу щодо цих структур, аналіз форм, методів, засобів і напрямків їх діяльності та причин ліквідації студкомів, курскомів та факкомів.

Виклад основного матеріалу. Відразу після проголошення класового миру в березні 1921 р. без яких-небудь вказівок або циркулярів зверху почав спрацьовувати ще не втрачений внутрішній зв'язок, який відновив діяльність організацій загальноностудентського представництва в більшості інститутів УСРР.

Упродовж березня 1921 р. у Харкові на Каплунівській № 16, Пушкінській № 60, Старій Московській № 15, Карла Лібкнехта № 37, Вільної Академії № 14, де знаходились Харківський технологічний, сільськогосподарський, геодезичний, медичний, ветеринарний інститути й інститут народного господарства, відбулись загальноностудентські збори, які обрали загальноностудентські, факультетські та курсові комітети. Ці демократично обрані організації загальноностудентського представництва були покликані захищати й відстоювати найрізноманітніші права та інтереси не окремих осіб, соціальних або політичних угруповань, а всього складу студентів певного інституту, факультету, курсу, незважаючи на їх національність, соціальне походження, майновий стан або політичну належність.

У дожовтневу добу організації українського студентства умовно поділялись на так звані "економічні", "академічні" та "політичні". "Академічні" організації, такі як "Священна ліга" в Харкові або "Товариство російських студентів" в Одесі за своїм авторитетом і впливом на студентські маси не могли зрівнятися з організаціями загальноностудентського представництва, рішення яких були законом для кожного студента [2]. Поряд зі студкомом, факкомом та курскомом створювались й інші організаційні форми студентських організацій загальноностудентського пред-

№ 8 (99) листопад 2009 р.